

अध्याय 8

मानव जन्मको महत्व, श्री साईबाबा के भिक्षावृत्ति, बायजाबाईको सेवा शूश्रूषा, श्रीसाईबाबाको शयन कक्ष (सुत्ने केठा), खुशाल चन्द्र उपर प्रेम

गएको अध्यायमा भनिएको भैं अब श्री हेमाडपन्त मानव जीवन। (मनुष्यको जीवन) को महत्वलाई विस्तृतरूपमा संझउँछन्। श्री साईबाबा कस्तो प्रकारले भिक्षा कमाउनु हुन्थयो अर्थात् प्राप्त गर्नु हुन्थ्यो। बायजाबाईले वहाँको कस्तो किसिमके सेवा-शुश्रूषा गार्थिन् वहाँ मसजिदमा तात्याकोते र म्हालसपतिको साथमा कसरी सुत्नुहुन्थ्यो अनि खुशाल चन्द्र उपर वहाँको कस्तो स्नेह थियो यी सब कुरा अगडि वर्णन गरिनेछ।

मानव जन्म (मनुष्य जन्म) को महत्व:-

यो विचित्र संसारमा ईश्वरले लाखौं प्राणीहरू (हिन्दूशास्त्र अनुसार 84 लाख योनिका) लाई उत्पन्न गरेका छन् (जसमा देवता, दैत्य, गन्धर्व, जीवजन्तु र मनुष्य आदि समिमिलित छन्) जो स्वर्ग, नरक, पृथिवी, समुद्र तथा आकाशमा बस्दछन् र बेग्लै-बैग्ले धर्म पालना गर्दछन्। यी प्राणीहरूमा जसको पुण्य प्रबल छ ती स्वर्गमा बसेर आफ्ना सुकर्मको फल भोग्दछन्। पुण्य सिद्धिनासाथ फेरि तल्लोस्तरमा आउँछन्। अनि पाप या कुकर्म गर्ने जो प्राणी छन् तिनीहरू नरकमा जान्छन् र आफ्ना कुकर्मका फल भोग्दछन्। जुनबेला उनीहरूको पाप र पुण्य बराबर हुन जान्छ अनि तिनीहरूलाई मनुष्य जन्म तथ मोक्ष प्राप्त गर्ने अवसर (मौका) प्राप्त हुन्छ। जब पाप र पुण्य दुवै नाश हुन जान्छ अनि उनीहरू मुक्त हुन जान्छन्। आफ्ने कर्म तथा प्रारब्ध अनुसार नै आत्माहरूले जन्म लिन्छन् र शरीरमा प्रवेश गर्छन्।

मनुष्य शरीर अनमोलः-

यो सत्य होकि, सबै प्राणीहरूमा आहार, निद्रा, भय (डर) र मैथुन यी चार कुरा एक समान छन्। मनुष्य प्राणीलाई ज्ञान एक विशेष देन छ जसको सहयताले नै उसले ईश्वरदर्शन गर्न सक्तछ, जुन कुरा अरु कुनै योनीमा सम्भव हुँदैन। यही कारणले नै देवताहरू पनि मनुष्य योनिमाँग ईर्ष्या गर्दछन् र उनीहरूलाई आखिरमा मुक्ति प्राप्ति होस् भन्नाको लागि पृथिवीमा मनुष्य जन्मधारण गर्नको लागि सदैव लालायित हुन्छन्।

कसै कसैको मानव-शरीर अति दोष-युक्त छ भन्ने यो पनि मत छ। यो कृमि (कीरा), मज्जा (मासी) र कफले परिपूर्ण छिनभरमा नाश हुने रोग ग्रस्त र नाशवान् नै छ। यो कुरा आंशिकरूपमा सत्य छ भन्ने कुरामा कुनै शंका छैन। तर यतिको दोषपूर्ण हुँदा-हुँदै पनि मानव-शरीरको मूल्य धेरै बढी छ। किनभने ज्ञानको प्राप्ति केवल यसै योनिमा संभव छ। मनुष्य शरीर प्राप्त भए पछि नै यो शरीर नाश हुनेछ र विश्व (संपूर्ण संसार) परिवर्तनशील (बदली रहने किसिमको) छ भन्ने कुरा ज्ञात हुन्छ। यसरी मनमा लिएर इन्द्रियजन्य (इन्द्रियहरूबाट पैदा हुने) विषयहरूलाई तिलाज्जलि दिई सत्-असत्को विवेक गरेर ईश्वरको साक्षात्कार गर्न सकिन्छ। यसैले यदि हामीले शरीरलाई तुच्छ र अपवित्र संभेर यसलाई उपेक्षा गर्नुभन्दा हामी ईश्वरको दर्शन पाउने मौकाबाट ठगिन जान्छौं। यदि हामीले त्यसलाई मूल्यवान्! संभेर त्यसलाई माया मोह गर्नुभन्दा हामी इन्द्रिय सुखतिर लाग्नेछौं र अनि त हाम्रो पतन पूरे निश्चित छ।

यसैले लिनुपर्ने उचित बाटो यो हे कि न त शरीरलाई उपेक्षा नै गर्ने, न त यसमा आसक्ति नै राख्नु। केवल यति नै ध्यान राख्नु पर्छ कि कुनै घोडसवारको आफ्नो घोडा उपर त्यतिबेलासम्म मोह रहन्छ जतिबेलासम्म उ आफ्नो तोकिएको ठाउँसम्म पुगी फर्केर आउँदैन।

यसैले जीवनको मुख्य ध्येय ईश्वरदर्शन या अत्म साक्षात्कारको निमित्त शरीरलाई सर्ध लगइरख्नु पर्छ। यस्तो भनिन्छ कि अनेकौं प्राणीहरूको उत्पत्ति गरेपछि पनि ईश्वरलाई सन्तोष भएन। नहुनाको कारण हो कुनै प्राणी पनि ईश्वरको अलौकिक रचना र सृष्टिलाई बुझ्न समर्थ हुन नसक्नु। यसैले ईश्वरले एक विशेष प्राणी मानव जातिको उत्पत्ति गरेर

उसलाई ज्ञानको विशेष सुविधा प्रदान गरे। मनुष्य उनको लीला, अद्भुत रचना र त्यस्तै ज्ञानलाई वुझ्न सक्ने योग्य छ भन्ने देखेपछि मात्र मात्र उनीलाई ज्यादै हर्ष र सन्तोष भयो (भागवत स्कंध 11-9-28 को अनुसार) यसैले मनुष्य जन्म पाउनु बडो सौभाग्यको सूचक हो। उच्च ब्रह्मण कुलमा जन्म लिनु ता परम सौभाग्यको लक्षण हो। तर श्रीसाई चरणकमलमा प्रेम र वहाँको शरणागति प्राप्त हुनु यी सबै कुरामा ज्यादै नै श्रेष्ठ हो।

मनुष्यको प्रयत्न:-

यो संसारमा मनुष्य जन्म अति नै पाइनसक्नु छ। हरेक मानिसको मृत्यु त निश्चित नै छ। उसले मानिसलाई कुनै छिनमा पनि अंगालोहाल्न सक्छ। यसै नै धारणा लिएर हामीले आफ्नो ध्येयको प्राप्तिमा सधै नै तत्पर रहनु पर्छ। जस्तो प्रकारले हराएको राजकुमारको खोजमा राजाले सम्भव हुनेसम्म उपाय प्रयोग प्रयोगमा ल्याउँछन्, त्यस्तै किसिमले कति पनि विलम्ब नगरेर हामीले आफ्नो अभीष्ट सिद्धिको लागि शीघ्रता गर्नु नै अत्यन्त उचित हो। यसै कारण हामीले पूर्ण लगन र उत्सुकतापूर्वक आलस्य र निद्रा त्यागेर आफ्नो ध्येय सधैं ईश्वरको नै ध्यानमा राख्नु पर्छ। यदि हामीले यसो गर्न सकेनौं भने त हामीले आफूलाई पशुको स्तरमा संभन्नु पर्नेछ।

कसरी लाग्ने?

बढी सफलतापूर्वक र सजिलोसँग साक्षात्कार प्राप्त गर्ने एक मात्र उपाय हो ईश्वर साक्षात्कार भैसकेको कुनै योग्य सन्त या सत्गुरुका चरणको शीतलछायामा आश्रय लिनु। धार्मिक व्याख्यानहरू सुन्नाले र धार्मिक ग्रन्थहरूको अध्ययन गर्नाले प्राप्त हुन नसक्ने लाभ यी उच्च आत्माज्ञानीहरूको संगतले सजिलैसित प्राप्त हुन जान्छ। जो प्रकाश हामीलाई सूर्यबाट प्राप्त हुन जन्छ त्यस्तो विश्वका सम्पूर्ण ताराहरू मिलेर पनि सक्दैनन्। यसरी नै जुन आध्यात्मिक ज्ञानको उपलब्धि (प्राप्ति) हामीहरूलाई सद्गुरुको कृपाबाट हुन सक्छ त्यो ग्रन्थहरू र उपदेशहरूबाट कुनै प्रकारले पनि सम्भव हुँदैन। उनको प्रत्येक गतिविधि, मृदुभाषण (नरम कोमल बोलीचाली), गुह्य उपदेश (जो कोहीलाई जहिले सुकै नगरिने योग्य उपदेश), क्षमाशीलता (कसैको त्रुटीमा पनि नरिसाई क्षमा गर्न सक्नेपन), स्थिरता

(चंचल नभै दृढ भएर रहने पन), वैराग्य, दान तथा परोपकारिता (अर्काको उपकार गर्ने भावना), मानव शरीरको नियन्त्रण (मनुष्य शरीरलाई सत्कर्मको लागि वशमा राख्नु), अहंकार शून्यता (बडप्पन नहुनु) आदि गुण जुन तरीकाले यी पवित्र मंगल विभूतिद्वारा व्यवहारमा आउँछन्, तिनको प्रत्यक्ष दर्शन भक्तजनहरूलाई उनको सत्संगद्वारा हुन्छ। यसबाट मस्तिष्कको जागृति हुन्छ र उत्तरोत्तर आध्यात्मिक उन्नति भै नै रहन्छ। श्री साईबाबा यस्तै किसिमको एक सन्त या सत्गुरु हुनुहुन्छ। बाहिरीरूपबाट वहाँले एउटा फकीरको अभिनय गर्नु हुन्थ्यो तापनि वास्तवमा वहाँ सधैं नै आत्मालीन भएर रहनुहुन्थ्यो। वहाँले सबै प्राणीहरूसँग प्रेम गर्नु हुन्थ्यो र तिनमा भगवत्-दर्शनको अनुभव गर्नुहुन्थ्यो। वहाँलाई नं सुखको कुनै आकर्षण थियो न आपत्तिबाट विचलित हुनुहुन्थ्यो। वहाँको लागि धनी, गरीब दुवै एकैरूपले बराबर थिए। जसको केवल कृपाबाट भिखारी पनि राजा बन्न सक्दथ्यो, त्यै व्यक्ति वहाँ शिरडीमा ढोका ढोका घुमेर भिक्षा उपार्जन गर्नुहुन्थ्यो। यो कार्य वहाँ यस्तो किसिमले गर्नुहुन्थ्यो।

बाबाको भिक्षा बृत्ति:-

जसका ढोकामा परब्रह्म नै भिक्षुकको रूपमा खडा भएर “ए माता। रोटीको एक टुका मिलास्” भनी पुकारा गरी त्यो पाउन आफ्नो हात फैलाउनु हुन्थ्यो, ती शिरडीवासीहरूको भाग्यको कसले कल्पना गर्न सक्दछ। वहाँ सधैं एउटा हातमा टिनको बट्टा लिइरहनु हुन्थ्यो र अर्कोमा “झोली”। कुनै घरहरूमा वहाँ दिनहुँ नै हुन्थ्यो र कसैकसैको ढोकामा खालि “फेरी” मात्र लगाउनु हुन्थ्यो। वहाँले साग, दूध या मही आदि चीजहरू टिनको भाँडोमा थाप्नु हुन्थ्यो र त्यस्तै भात, रोटी आदि अरू सुक्का वस्तुहरू झोलीमा राख्नु हुन्थ्यो। बाबाले आफ्नो जिभोलाई आफ्नो वशमा गरिसक्नु भएकोले वहाँको जिभोको कुनै स्वाद वा रुचि थिएन। यसैले उहाँ वेगला बैगलै वस्तुहरूको स्वादको चिन्ता किन गर्नुहुन्थ्यो र? भिक्षामा वहाँलाई जे जस्तो नै लियो त्यसैलाई नै मिसाएर सन्तोषपूर्वक ग्रहण गर्नु हुन्थ्यो। फलानो वस्तु स्वादिष्ट छ वा छैन ‘भन्ने कुरातिर बाबाले कहिल्यै ध्यान नै दिनु हुन्थ्यो। मानौ वहाँको जिभोमा स्वाद-बोध नै थिएर कि क्या। वहाँ खालि मध्याह्नसम्म मात्रै भिक्षा आर्जन गर्नुहुन्थ्यो। यो काम निकै अनियमित थियो। कुनै दिन वहाँ छोटो फेरी

लगाउनु हुन्थ्यो भने कुनै दिन बाह्रबजे सम्म पनि। वहाँले जम्मा गरिएको भोजन एउटा ठूलो भाँडोमा खन्याउनु हुन्थ्यो जहाँ कुकुर, बिराला र काग आदि स्वस्त्र्नापूर्वक भोजन गर्थे। बाबाले तिनीहरूलाई कहिल्यै धपाउनु भएन। मसजिदमा कुचो लगाउने एउटी स्वास्नी मानिसले पनि दश-बाह्र टुका उठाएर आफ्नो घरमा लैजाथी। तर कसैले कहिल्यै पनि उसलाई रोकेन। जसले सपनामा पनि बिराला र कुकुरहरूलाई पनि कहिल्यै दुत्कारेर धपाएन त्यस्तो वहाँले निःस्सहाय गरीबहरूलाई रोटीका केही टुका उठाउने कुरामा किन रोक लगाउनु हुन्थ्यो। यस्तो महान् पुरुषको जीवन धन्य हो। शिरडीवासी त पहिले पहिले वहाँलाई केवल एउटा पागल नै संझ्थे र वहाँ शिरडीमा यसै नामले विख्यात पनि हुनु भएको थियो। जो भिक्षाको केही टुकाले नै निर्वाह गर्दथ्यो त्यस्यो व्यक्तिलाई कसैले कसरी आदर गर्थ्यो। तर वहाँ त उदार हृदयकसे, त्यागी र धर्मात्मा हुनुहुन्थ्यो। बाहिरबाट चंचल र अशान्त जस्तो लागे पनि भिन्न अन्तःस्करणबाट दृढ र गम्भीर हुनुहुन्थ्यो। वहाँको मार्ग (बाटो) गहन (पत्ते पाइनसक्नु) र गूढ (गोप्यतम) थियो। त्यासो भए पनि गाउँमा केही यस्ता श्रद्धावान् (श्रद्धा भएका) र सौभाग्यशाली (सौभाग्य भएका) व्यक्ति थिए, जसले वहाँलाई पहिचाने र एक महान् पुरुष माने। यस्तै नै एउटा घटना तल दिइन्छ।

बायजाबाईको सेवा:-

तात्याकोतेकी आमा, जसको नाम बायजाबाई थियो, मध्योह्नको समयमा एउटा टोकरीमा रोटी र तरकारी लिएर जंगलमा जाने गर्थिन्। उनी जंगलमा कोसौं टाढा जाइथिन् र बाबालाई खोजेर वहाँको चरण पक्डिन्थिन्। बाबा त शान्त र ध्यानमग्न भएर बसिरहनु हुन्थ्यो। उनीले एक लपेस बिछ्याए र त्यसमाथि सबै प्रकारको व्यंजन-रोटी, साग आदि मिलाएर राखिदिन्थिन् र बाबालाई भोजन गर्नको निमित्त आग्रह गर्दिथिन्। उनको सेवा तथा श्रद्धाको रीति बडो नै विलक्षण (असाधारण) थियो-हरेक मध्याह्नमा जंगलमा बाबालाई खोज्नु र भोजनको लागि आग्रह गर्नु। उनको यो सेवा र उपासनाको संझना बाबालाई आफ्नो आखिरी क्षणतक रही नै रह्यो। उनको सेवाको ख्याल गरेर बाबाले उनको छोरालाई धेरै लाभ पुन्याउनु भयो। आमा र छोरा दुवै जनाको नै फकीर (बाबा) उपर दृढनिष्ठा (मजबूट लगाउ) थियो। उनीहरूले बाबालाई सधैंभर ईश्वर समान नै गरी माने। बाबा

कहलेकाही उनीहरूलाई भन्ने गर्नु हुन्थ्यो-“फकिरी नै (गरीबी नै सच्चा अमीरी (धनाढ्य अवस्था) हो। त्यसको केही अन्त नै छैन (हुँदैन) जसलाई अमीरीको नामले पुकारिन्छ त्यो तुरन्त नै लोप भएर जाने कुरा हो।” केही वर्षपछि बाबाले जंगलमा घुम्न छोडिदिनु भयो। वहाँ गाउँमा नै रहने र मसजिदमै भोजन गर्ने गर्न लाग्नु भयो। यसैले गर्दा बायजा बाईलाई पनि वहाँलाई जंगलमा खोज्ने कष्टबाट छुटकारा मिल्यो।

तीनजनाको सुत्ने कोठा:-

ती सन्त पुरुष धन्य हुन् जसका हृदयमा भगवान् वासुदेव सदैव बास गर्नु हुन्छ। ती भक्तहरू पनि धन्य हुन्, जसलाई तिनको सान्निध्य (सामीप्य) प्राप्त हुन्छ। यस्तै दुई भाग्यशाली भक्त भिए (1) तात्याकोते पाटील (2) भक्त म्हालसापति। दुवैले बाबाको सान्निध्यको सधैं नै पूरा लाभ उठाए। बाबा दुवैमाथि समान प्रेम राख्नु हुन्थ्यो। यी तीनै महानुभाव मसजिदमा आफ्नो शिर पूर्व, पश्चिम तथा उत्तरतिर गर्दथे र केन्द्रमा एक अर्काको पाउमा पाउ मिलाएर सुत्ने गर्थे। बिछार्यौनामा लेटी-लेटी नै उनीहरू आधारतसम्म प्रेमपूर्वक वार्तालाप (गफगाफ) को साथै यता उताको चर्चा गर्दथे।

यदि कसैलाई निद्रा आउन लाग्यो भने अर्कोले उसलाई जगाइदिन्थ्यो। यदि तात्या घुर्न लागे भने बाबा तुरन्त उठेर उनलाई हल्लाउनु हुन्थ्यो र टाउको समातेर जोडसंग दबाइदिन हुन्थ्यो। यदि कसै जाने त्यो म्हालसापति भए त उनीलाई पनि आफूतिर तान्नु हुन्थ्यो र पैतालामा धक्का दिएर पीठ थपथप्याउनु हुन्थ्यो। यसरी तात्याले चौध वर्षसम्म आफ्ना आमा बाबुलाई घरमै छोडेर बाबाको प्रेम वश मसजिदमै बस्ये। कस्ता राम्रा दिन थिए ती? ती कहिल्यै बिसिँइन्छन् र? त्यो प्रेमलाई के भन्ने? बाबाको कृपाको मूल्य (मोल) कसरी अनुमान गर्न सकिन्थ्यो र? बाबुको मृत्यु भएपछि तात्यामाथि घरबारको जिम्मेवारी आइपुग्यो। यसैले उनी घर गएर बस्न लागे।

राहता निवासी खुशाल चन्द:-

शिरडीका गणपत तात्याकोतेलाई बाबा ज्यादै मन पराउनु हुन्थ्यो। वहाँ राहताका मारवाडी सेठ श्री चन्द्रभानुलाई पनि ज्यादै प्यार गर्नु हुन्थ्यो। सेठजी को देहान्त भएपछि बाबाले तिनको भतिजा खुशाल चन्द्रलाई पनि ज्यादै प्रेम गर्नु हुन्थ्यो। वहाँ तिनको कल्याणको रातदिन फिकी गर्नु हुन्थ्यो। वहाँ आफ्ना ज्यादै नजिकका मित्रहरूका साथमा राहता जाने गर्नु हुन्थ्यो। बाबा गाउँको मूलबोकामा आइपुग्नासाथ गाउँलेहरूले वहाँको अपूर्व स्वागत गर्थे र ढोगेर बडो धूमधाम गाउँमा लैजाथे। खुशाल चन्दले बाबालाई आफ्नो घरमा लैजाथे र नरम आसनमा बसाएर उत्तम किसिमको अत्यन्त मीठो भोजन गराउँथे। अनि आनन्द तथा प्रसन्न चित्तले केही समयसम्म वार्तालाप गर्नु गर्थे। त्यसपछि बाबा सबैलाई आनन्दित गराएर तथा आशीर्वाद दिएर शिरडी फिर्ता आउनु हुन्थ्यो। एकतिर राहता (दक्षिणमा) र अर्कोतिर नीमग्राम (उत्तरमा) थिए। यी दुई गाउँको बीचमा शिरडी बसेको छ। बाबाले आफ्नो जीवनकालमा कहिल्यै पनि यी सीमाहरूको पार जानु भएन। वहाँले कहिल्यै रेलगाडी देख्नु भएन, न कहिल्यै त्यसमा बसेर नै अन्त जानुभयो। तर पनि वहाँलाई सबै गाडीहरूको आवागमनको समय ठीक-ठीक जानकारी रहन्थ्यो। जो भक्तगण बाबासंग फर्कने अनुमति माग्दथे र आदेशनुसार चल्थे ती कुशलपूर्वक घर पुग्दथे। तर यसको विपरीत (उल्टो) जो अनास्था गर्थे, तिनीहरूलाई दुर्भाग्य र दुर्घटनाहरूको सामना गर्नु पर्दथ्यो। यस विषयसंग सम्बन्धित घटनाहरू र अरू विषयहरूलाई अर्को अध्यायमा बिस्तारपूर्वक वर्णन गरिने छ।

विशेष:-

यो अध्यायको तल दिइएको टिप्पणी बाबाको खुशाल चन्दमाथिको प्रेमको सम्बन्धमा छ। कस्तो किसिमले वहाँले काका साहेब दीक्षितलाई राहतगएर खुशाल चन्द्रलाई लिएर आउन भन्नुभयो र साथै त्यसै दिनको मध्याह्नमा खुशाल चन्द्रलाई सपनामा नै शिरडी आउन भन्नुभयो भन्ने यो कुराको उल्लेख यहाँ गरिएर। किनभने यसको वर्णन यो सच्चरित्रको तीस्रो अध्यायमा गरिएर छ।

श्री सद्गुरु साईनाथमा अर्पणहोस्।

मंगल होओस्॥